

ویژگیهای کارگزاران شایسته از منظر امام صادق «ع» با تاکید بر منابع حدیثی

بشیر سلیمی^۱، اصغر کریمخانی^۲

چکیده:

هدف از این تحقیق بررسی حدیث نشانه‌های مومن از امام صادق (ع) است که لذا بهمین منظور با تتبع در احادیث اهل‌البیت نکات مدیریتی در انتخاب مدیران را احصاء و بررسی نمودیم؛ روش: کتابخانه‌ای با تحلیل علی‌وصفی مبنای این جستار است؛ نتیجه: باید در انتخاب و انتصاب کارگزاران و مدیران جامعه اسلامی به ویژگی فردی آنان بخصوص معیارهای دینی و اسلامی و اخلاقی، مثل ایمان، تقوا، حسن سابقه و از همه مهم‌تر صداقت، امانت‌داری و تعهد همراه با تخصص و ... توجه نمود. و دیگر اینکه آگاهی از مناسبات اجتماعی در روابط انسانی و داشتن روابط انسانی مناسب با همکاران یکی از شروط انتخاب مدیر اسلامی است زیرا توجه به ارباب رجوع و خدمتگزاری به مردم از اساسی‌ترین وظایف مدیران می‌باشد، همچنین باید آگاهی از مهارت‌های شغلی و حرفه‌ای و داشتن تخصص و تجربه لازم برای احراز پست‌های مدیریتی افراد در نظر گرفته شود. اگر در انتخاب مدیران به نحو احسن دقت شود و کسانی که از هر لحاظ شایستگی دینی و اخلاقی و ویژگی مثبت فردی را دارا هستند به منصب مدیریت برسند

کلید واژه‌ها: ویژگیهای کارگزاران اسلامی، مدیریت اسلامی، مدیران شایسته، ملاک‌های مدیران شایسته، شایستگی مدیران از نظر امام صادق (ع)

مقدمه:

مدیران حکومت و دولتمردان جامعه اسلامی مجریان قانون الهی می‌باشند به لحاظ تقدس این مقام، یک رفتارنا شایست در آنان می‌تواند ضایعه‌ای جبران‌ناپذیر بر روند اجرای احکام در جامعه وارد آورد و از سوی دیگر هرگاه مردم از مدیران جامعه، تقوا، عدالت، صداقت، امانت، و ... را مشاهده کنند به اساس حکومت معتقد خواهند شد و با جان و دل، خود را موظف به همکاری با دولت و دولتمردان خواهند داشت (نصیری، ۱۳۸۸، ص ۴۵). از اینرو انتخاب و انتصاب کارگزاران شایسته از مهم‌ترین و حساس‌ترین مسائل در فرایند کار هر نظام سیاسی خواهد بود. برای این امر مهم معیارها و ملاک‌هایی است تا افراد واجد شرایط و با لیاقت، تصدی امور را به دست گیرند (تصدیقی، ۱۳۸۴، ص ۳۴۲). این معیارها با توجه به ارزش حاکم و جهان بینی جوامع متفاوت می‌باشد، ولی در اسلام، چون جایگاه انسان بسیار بالاست و به تعبیری اشرف مخلوقات است، بنابراین هدف، تعالی و تکامل انسان برای رسیدن به چنین مقامی می‌باشد. پس با توجه به دیدگاه‌های متفاوت در جوامع مختلف نسبت به انسان و تبع آن‌گزینش مدیران در سازمان‌ها، می‌توان گفت که ملاک‌های انتخاب مدیران لایق و شایسته در جوامع متفاوت خواهد بود. در جوامع اسلامی به دلیل وجود منابع غنی دینی از جمله قرآن کریم و رهنمودهای اهل بیت عصمت و طهارت (ع) در تعیین معیارهای شایستگی مدیران، بهره‌گیری از این منابع ضروری می‌باشد. یکی از شخصیت‌های موثر در جهت تبیین معیارهای شایستگی انتخاب کارگزاران حکومتی، شخصیت والای امام صادق (ع) است (موسی زاده، ۱۳۸۸). سیره امام صادق (ع) سرشار از اندیشه‌های مدیریتی و سیاسی است که به گونه مستقیم به معیارهای گزینش بسیاری از کارگزاران جامعه اسلامی می‌پردازد.

بیان مسئله:

از مدیریت تعاریف متعددی ارائه شده است که هر یک با توجه به زمینه‌های کاری از دیدگاه‌های خاصی برخوردار است ولی جامع‌ترین تعاریف و مفاهیم دانشمندان بر این محور خلاصه می‌شود که مدیریت: "هنر انجام دادن امور به وسیله دیگران با هماهنگ‌سازی و استفاده صحیح از منابع انسانی و مادی در جهت تحقق اهداف است" (علاقه بند، ۱۳۸۵: ۱۰). همچنین آیت‌الله شهید مطهری مدیریت را اینگونه تعریف کرده است: "فن بهتر بسیج کردن و بهتر سامان دادن و بهتر کنترل کردن نیروهای انسانی و به کار بردن آنها" (نصیری: ۱۳۸۸: ۵۵). و منظور از مدیریت اسلامی عبارت است از: تعالی دادن جمع و فرد از بعد مادی و معنوی به سوی واقع (همان، ۱۳۸۸: ۴۰).

در تعریف شایستگی، آن را شامل خصوصیات و رفتارهایی می‌دانند که منجر به اثر بخشی فرد در محیط شغلی می‌شود (غفاریان، ۱۳۸۱: ۷۱). شایستگی به شیوه‌های مختلفی تعریف شده است، اما اغلب مدل‌ها شامل عناصر (مبانی) و دانش، توانایی‌ها، مهارت‌ها، نگرش‌ها و بینش‌ها، ویژگی‌های شخصی و رفتارها و صلاحیت‌هایی است که مرتبط با اهداف سازمانی است و نقش کلیدی در دستیابی به اهداف دارد. اساساً خصوصیت افرادی که می‌توانند به معیارهای اثر بخشی دست یابند، شایستگی آن افراد خوانده می‌شود؛ یعنی افراد شایسته افرادی هستند که الگوهای

^۱ دکترای علوم قرآن و حدیث، مدرس دانشگاه هنر تهران، theologypnu@gmail.com

^۲ دانشجوی دکتری تاریخ اسلام، دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز

رفتاری مطلوبی را ارائه می‌دهند. این امر در عملکرد به معیارهای اثر بخشی تعبیر می‌شود (خنیفر، ۱۳۸۰: ۸۲). سامانه شایستگی به منزله موضوعی بدیع و مجموعه‌ای پیچیده از ساز و کارهایی است که می‌بایست طی فرایندی بلند مدت، علمی و سنجیده در ادارات و سازمان‌ها استقرار یابد. لازمه شایسته‌سالاری، فراهم آوردن زیر بناهای مربوطه از نظر ساختاری نگرشی، قانونی و سازمانی است. استقرار شایسته‌سالاری در یک سازمان با شایسته‌دوستی شروع، با شایسته‌گزینی و شایسته‌پروری، تکامل و با شایسته‌داری تداوم می‌یابد (موسی زاده، ۱۳۸۸). شایسته‌سالاری یعنی برخورداری از خصال و فضایل برجسته فردی و تعهد و تخصص همراه با عشق و علاقه و همچنین توانمندی و تجربه کاری.

شایستگی مدیران و کارگزاران از منظر امام صادق (ع)

ارتباط داشتن ایمان با خداوند:

این مدیریت اصل بر اصلاح رابطه مدیر با خداوند، رابطه‌ای از حق به سوی خلق استوار است و مدیر همه چیز را از این منظر می‌نگرد و بر مبنای آن به اداره امور می‌پردازد. سنت الهی این گونه است که هر اندازه رابطه میان انسان و خدا اصلاح شود به همان اندازه رابطه انسان با عالم اصلاح می‌شود و انسان به هر مرتبه‌ای که در اصطلاح رابطه خود دست یابد به تناسب همان مرتبه به توان اداره عالم می‌رسد و به اندازه تقوای الهی می‌توان اداره می‌یابد. این توان تابع مراتب قرب الهی و بندگی حق است. میان «عبودیت» و «ربوبیت» رابطه‌ای مستقیم وجود دارد. انسان به میزانی که در مسیر عبودیت گام برمی‌دارد در ساحت ربوبیت بالا می‌رود، هر چه از خود می‌گذرد به توانایی‌های بیشتری می‌رسد و مالک امور می‌شود. امام صادق (ع) می‌فرماید: «بندگی (حقیقی) جوهره‌ای است که اساس و ذات آن ربوبیت است پس آنچه از مقام عبودیت کم و ناپیدا شود در مقام ربوبیت پیدا و هویدا می‌شود و هر مقداری که از مراتب صفات ربوبیت مخفی و پوشیده شود در مراحل عبودیت جلوه‌گر و آشکار شود.» (مصباح الشریعه و مفتاح الحقیقه، ص ۴۵۴-۴۵۳)

داشتن مهر و عطوفت نسبت به مردم و زیردستان:

نظام هستی بر اساس رحمت، برنامه‌ریزی شده و بر اساس رحمت اداره می‌شود، پیامبر (ص) نیز پیام‌آور رحمت و محبت است. «و ما تو را جز رحمتی برای جهانیان نفرستاده‌ایم» (سوره انبیاء، ۱۰۷) و جامعه را با قدرت رحمت و محبت اداره کرد و مردم را به سوی کمال سوق داد. زیرا محبت بهترین عامل برای اصلاح و اداره و رهبری و هدایت مردم است. به همین دلیل پیامبر اکرم (ص) طبق آیه ۲۳ سوره شورا و آیه ۴۷ سوره سبا دوستی اهل بیت خود را مزد رسالت خویش قرار می‌دهد، زیرا دوستی آنان کارسازترین عامل در تربیت امت حضرتش است. امام صادق (ع) به عمار بن احوص می‌فرماید: «بر مردم فشار نیاورید. آیا نمی‌دانی که حکومت داری و روش اداره امور بنی امیه به زور شمشیر و فشار و ستم بود ولی حکومت‌داری و روش اداره مدیریکه سعه صدر دارد اهل تدبیر و عاقبت‌اندیش بوده و ظاهرین نیست و نسبت به همه انصاف دارد، امور ما به نرمی و متانت و تقیه و حسن معاشرت و پاکدامنی و کوشش است پس کاری کنید که مردم به دین شما و مسلکی که دارید رغبت پیدا کنند» (عاملی، ج ۷، ص ۴۳۰)

داشتن صبر و شکیبایی در برخورد با مسائل:

یکی دیگر از مهم‌ترین صفاتی که در مدیریت ضروری است؛ بردباری و شکیبایی است که بدون آن کار انجام نمی‌شود. در مدیریت الهی، خشم به موقع و به جا اعمال می‌شود و هرگز برای مسائل شخصی و وسیله تحقیر و ترساندن مردم نیست، بلکه فقط برای احیاء دین خدا و برداشتن مانع هدایت مردم است. یکی دیگر از ضروریات مدیریت که فقط در سایه سعه صدر حاصل می‌شود انصاف داشتن است. کسی که سعه صدر ندارند و تنگ نظر است نمی‌تواند عدالت و راستی و صداقت داشته باشد. نمی‌تواند احقاق حق کند و برای حق استقامت نماید. امام صادق (ع) می‌فرماید: رسول خدا (ص) نگاه‌های خود را میان اصحابش تقسیم می‌کرد. به این و آن به طور مساوی می‌نگریست.

داشتن شایستگی و لیاقت در انجام کار:

یکی دیگر از مهم‌ترین مسائل مدیریت، انتخاب فرد شایسته و بالیاقت و سپردن کارها به آنان است یعنی کسی که می‌خواهد مسئولیتی را بپذیرد باید شایستگی‌های لازم برای آن مسئولیت را داشته باشد. در قرآن کریم سوره بقره آیه ۱۲۴ می‌فرماید: خداوند سبحان حضرت ابراهیم را پس از آزمایش‌های بسیار به مقام پیشوایی مردم منصوب نمود. به علاوه شایستگی افراد باید از روی عملکردشان باشد نه از روی گفتار و حرف، زیرا در میدان عمل است که انسان صفات واقعی خویش را آشکار می‌کند. همچنین در آیات ۲۴۶-۲۴۷ سوره بقره خداوند «علم» و «قدرت» را دلیل شایستگی طاقت برای مدیریت و فرماندهی قوم می‌دانند. در سوره نساء آیه ۵۸ نیز می‌فرماید: «خداوند به شما امر می‌کند که امانت‌ها را به اهلش بسپارید و چون میان مردم داوری می‌کنید، به عدالت داوری کنید.» از ظاهر آیه مذکور چنین برمی‌آید که مفهوم «الامانات» در آیه مفهومی عام است که شامل همه امانت‌ها، اعم از مالی و غیر مالی میان مردم و امانت‌های خداوند بر بندگان اعم از قرآن و سایر اوامر و نواهی و امانت‌های الهی که بر عهده زمامداران است، می‌شود. رهبری و پیشوایی نیز امانتی است الهی و زمامداران موظفند حقوق رعیت را ادا کنند و عدالت را میان مردم جاری سازند و

با آنان از سر لطف و مهربانی رفتار کنند و بر اساس دین و شریعت اسلام آنان را رهبری و حقوق آنان را از صدقات و غنائم بپردازند. پس وقتی مدیریت هم امانتی است سنگین، باید به اهلش سپرده شود. کسانی که بدون داشتن شایستگی‌های لازم در جایگاه اداره امور قرار می‌گیرند و یا آنان که اداره کارها را به افرادی فاقد شایستگی‌های لازم هستند، می‌سپارند مرتکب بالاترین خیانت‌ها می‌شوند که بدون شک مایه هلاکت خود و دیگران شده و در دنیا و آخرت مغضوبند. البته سپردن مسئولیت و دادن اختیار به افراد بدون سنجیدن و آزمودن آنها از ضعف و بی‌بصیرتی مدیر به حساب می‌آید. در یک نظام کارآمد سپردن مسئولیت پس از شناخت افراد و توانایی آنها بر اساس اختیار است. زیرا توانایی انسان‌ها در زمان آزمودن، مشخص می‌شود. مدیران و مسئولان نظام اسلامی نباید چشم‌تنگ و حریص و ستمکار و سست‌اندیش و طرفدار قدرتمندان و ثروتمندان باشند. مسئولین نباید کسانی باشند که برای مستکبران کرنش و به مستضعفان ظلم کنند. به علاوه مؤمن و اهل ایمان خود را با پذیرش مسئولیتی که شایستگی آن را ندارد، خوار نمی‌کند. امام صادق (ع) می‌فرماید: «سزاوار نیست که مؤمن خود را دلیل کند. سؤال شد چگونه خود را دلیل می‌کند؟ فرمود پذیرفتن کاری که در عهده و طاقت و توانایی او نیست. (عاملی، ج ۱۱، ص ۴۲۵).

ریاست‌طلب و خودکامه نبودن:

در نظام اسلامی و حق، کسی حق قدرت‌طلبی و خودمحوری ندارد و حق ندارند از سر نفسانیت و به دلخواه خود رفتار کند. در نظام اسلامی مدیران خواستار سلطه و تجبر نبوده و رفتار تصنعی و ریاکارانه را نمی‌پسندند و از شنیدن حق و عدل نمی‌هراسند و خود را بالاتر و برتر از دیگران نمی‌دانند. نزد آنان کسانی جای دارند و ارزشمندند که در گفتن حق صریح‌تر از همه هستند و حق را یاری می‌دهند و رفتار هیچ مسئولیتی را از دید مسئول بالاتر نباید پنهان بماند، بر کارها باید نظارتی دقیق صورت گیرد می‌کنند، و افراد تملق‌گو و چاپلوس و بله قربان‌گو نزد آنان جایی ندارند.

بدین ترتیب مردم آنان را با جان و دل دوست داشته و اطاعتشان می‌کنند، زیرا ملاک اطاعت، حق بودن فرمان است. امام صادق (ع) می‌فرماید: «هیچ انسانی گردن‌فرازی یا خودکامگی نکرد مگر به سبب ذلت و حقارتی که در درونش دارد.» (الکافی، ج ۲، ۳۱۲)

عدالت محوری در کارها:

از اوصافی که می‌توان برای یک مدیر مؤمن و شایسته مطرح کرد، اهتمام به عدالت اجتماعی و عدل محور بودن است. این واژه مقدس که در قرآن کریم و متون روایی اسلامی به طور گسترده، مطرح و بر فراگیر بودن آن تأکید شده است، مفهومی پر بار، امیدآفرین و نشاط‌انگیز دارد. خداوند با تأکید فراوان به گسترش عدالت اجتماعی و سیاسی در لایه‌های گوناگون جامعه اسلامی عنایت ورزیده است و به اهل ایمان فرمان می‌دهد: «یا ایها الذین آمنوا کونوا قوامین لله شهداء بالقسط و لا یجرمنکم شنآن قوم علی الأعداء اعدوا هو أقرب للتقوی و اتقوا الله إن الله خبیر بما تعملون»؛ (مائده/۸). «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! برای خدا قیام کنید و از روی عدالت گواهی دهید، مبدا دشمنی با گروهی، شما را به ترک عدالت [انصاف] متمایل کند. عدالت پیشه کنید که به تقوا نزدیک است و تقوای الهی پیشه کنید که خداوند نسبت به آنچه انجام می‌دهید با خبر است.» امام صادق علیه‌السلام درباره الگوی مدیران حکومت اسلامی، یعنی حضرت محمدصلی‌الله‌علیه‌وآله می‌فرماید: «آن بزرگوار، چنان عدالت را در برنامه‌های مدیریتی خود به مرحله عمل درآورده بود که حتی لحظات خود را در جلسات عمومی در میان حاضران تقسیم می‌کرد و در نگاه خودش بین افراد، تبعیض قائل نبود.» (وسائل الشیعه، ج ۲۸: ۱۲)

قاطعیت در اجرای احکام:

اساساً یک مدیر عادل، همزمان با اجرای عدالت در تمام ابعاد آن، ناچار است برای اجرای عدالت با مفسدان اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، مروجان فساد، فحشا و بی‌بندوباری، بر هم زندگان عزت و استقلال کشور و سایر موانع عدالت مقابله کند. امام ششم در این باره فرمود: «لأ یقیم الناس إلا السیف؛ (۵) تنها شمشیر، مردم را استوار می‌گرداند.» در سایه مدیریت مدیران عدالت محور، باید اهل تقوا و انسانهای پاکدامن، در آسایش زندگی کنند و خائنان و افراد آلوده‌دامن در هراس به سر برند. به همین سبب، صادق آل محمدعلیه‌السلام می‌فرماید: «حدّ یقام لله فی الأرض أفضل من مطر أربعین صباحاً؛ (پیشین: ۱۳) اجرای یک مورد حد برای خدا در زمین بهتر از باریدن چهل روز باران خواهد بود.»

اشتیاق بیشتر به خدمت:

دولتمردان پیرو مذهب جعفری علیه‌السلام همواره خود را در مقابل مشکلات مردم، مسئول می‌دانند و برای رفع نیازها و گرفتاریهای اهل ایمان با تمام وجود اقدام می‌کنند. آنان ریاست و منصب دولتی را هرگز به عنوان یک طعمه چرب و نرم حساب نمی‌کنند؛ بلکه فرصت و وسیله‌ای برای احقاق حقوق محرومان و مستضعفان جامعه می‌شمارند و تلاش می‌کنند تا زمانی که مشکل برادر دینی و ایمانی خود را حل نکرده‌اند، به آسایش و راحتی خود نیندیشند. یک کارگزار و مدیر با ایمان در جامعه اسلامی، این نوای ملکوتی ششمین پیشوای شیعیان جهان را با گوش جال می‌شنود و نصب العین خود قرار می‌دهد که: «أَيُّمَا مُؤْمِنٍ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً وَ هُوَ مُعْسِرٌ يَسِّرَ اللَّهُ لَهُ حَوَائِجَهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَ مَنْ سَتَرَ عَلَى مُؤْمِنٍ عَوْرَةً يَخَافُهَا سَتَرَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَبْعِينَ عَوْرَةً مِنْ عَوْرَاتِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَ اللَّهُ فِي عَوْنِ الْمُؤْمِنِ مَا كَانَ الْمُؤْمِنُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ فَانْتَفِعُوا بِالْعِظَةِ وَ ارْغَبُوا فِي الْخَيْرِ؛ (الکافی: ج ۵: ۵) هر مؤمنی گرفتاری مؤمنی در سختی افتاده را برطرف کند، خداوند حوائج دنیا و آخرتش را آسان می‌گرداند و هر مؤمنی عیب مؤمنی را بپوشاند که [آن مؤمن] از آن می‌ترسد، خداوند ۷۰ عیب دنیوی و اخروی او را می‌پوشاند و تا زمانی که مؤمن در جهت یاری به برادرش باشد، خداوند او را یاری می‌کند. پس بوسیله موعظه و پند سود ببرید و در کار خیر رغبت داشته باشید.»

دولتمردان و مدیرانی که کانون مهر و محبت و رحمت‌اند و با گشاده‌رویی و اشتیاق تمام به خدمت مردم می‌پردازند، در قلب جامعه و در دل انسانها جای دارند. آنان با عمل پسندیده خود در روح و جان مردم نفوذ می‌کنند و پیوسته بر اثر لطف الهی از پشتیبانی مردم برخوردارند و عزت و احترام خواهند داشت. امام صادق علیه‌السلام در پیام ارزشمندی به مدیران و آحاد جامعه اسلامی چنین توصیه فرمود: «يَحِقُّ عَلَى الْمُسْلِمِينَ الْجَاهِدَ فِي التَّوَّاصِلِ وَ التَّعَاوُنَ عَلَى التَّعَاطُفِ وَ التَّمَوَّاسَةَ لِأَهْلِ الْحَاجَةِ وَ تَعَاطُفٌ بَعْضِهِمْ عَلَى بَعْضٍ حَتَّى تَكُونُوا كَمَا أَمَرَكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ رَحْمَاءَ بَيْنَهُمْ؛ (پیشین: ج ۲: ۱۷۵) بر مسلمانان شایسته است که در پیوستن کوشش کنند و در مهرورزی و عطوفت نسبت به یکدیگر به مشارک و همکاری کرده و موااسات نسبت به حاجتمندان داشته باشند. و عطوفت آنان نسبت به هم به گونه‌ای باشد که خداوند در قرآن شما را به آن امر کرده و فرمود: مؤمنین با همدیگر مهربانند.»

ساده‌زیستی و اجتناب از اشرافی‌گری:

مدیران شایسته در حکومت اسلامی، ساده‌زیستی را یک خصلت خداپسندانه و باعث رسیدن به کمالات روح و ارتقای کیفی در انجام کارهای جامعه و خدمت به مردم می‌دانند. آنان همواره این اندیشه خداپسندانه را در ذهن خود می‌پروراندند که مهم‌ترین راز و رمز توفیق رسول‌گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله و ائمه هدی علیهم‌السلام در جذب دل‌های مشتاق سعادت، خصلت ساده‌زیستی و تواضع در برخورد با مردم بوده است. آنان می‌دانند که: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَرَضَ عَلَى أُمَّةِ الْعَدْلِ أَنْ يَقْدَرُوا أَنْفُسَهُمْ بِضَعْفَةِ النَّاسِ كَيْلًا يَتَّبِعُ بِالْفَقِيرِ فُقْرَهُ؛ (پیشین: ج ۱: ۴۱۱) خداوند بزرگ بر پیشوایان عادل واجب کرده است که خود را با مردم ناتوان برابر قرار دهند تا تنگدستی، فرد مستمند را به طغیان و سرکشی وادار نکنند.» امام صادق علیه‌السلام دلدادگان به مظاهر دنیوی را مذمت کرد و فرمود: «مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ عَبَدَ الدِّيَّارَ وَ الدَّرْهَمَ؛ (پیشین: ج ۲: ۲۷۰) مشمول لعن و غضب خداست، کسی که بنده درهم و دینار باشد.»

آن حضرت درباره ضرورت زندگی ساده و بی‌الایش مدیران و رهبران جامعه اسلامی می‌فرمود: «فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ أَنِّي وَاجِدٌ أَنْ أُطْعِمَهُمُ الْحِنْطَةَ عَلَى وَجْهِهَا وَ لَكِنِّي أَحِبُّ أَنْ يَرَانِي اللَّهُ قَدْ أَحْسَنْتُ تَقْدِيرَ الْمَعِيشَةِ؛ (همان، ج ۵: ۱۶۶) خدا می‌داند که من می‌توانم خانواده‌ام را با خرمای خوب اطعام نمایم [و به بهترین صورت زندگی کنم]؛ اما دوست دارم خداوند مرا در حال برنامه‌ریزی صحیح زندگی ببیند.»

کارگزاران پیرو اهل بیت علیهم‌السلام هرگز این سخن گهربار امام صادق علیه‌السلام را فراموش نمی‌کنند که فرمود: «إِنَّ أَحْبَبْتَ أَنْ تُجَاوِرَ الْجَلِيلَ فِي دَارِهِ وَ تَسْكُنَ الْفِرْدَوْسَ فِي جَوَارِهِ فَلْتَهْنِ عَلَيْكَ الدُّنْيَا وَ اجْعَلِ الْمَوْتَ نَصَبَ عَيْنِكَ وَ لَا تَدَّخِرْ شَيْئًا لَعْدٍ وَ اعْلَمْ أَنَّ لَكَ مَا قَدَّمْتَ وَ عَلَيْكَ مَا أَخَّرْتَ؛ (یحار الانوار، ج ۲۸۱: ۲۸۱) اگر دوست داری که در درگاه الهی با خدا همنشین شوی و در بهشت در جوار حضرت باری تعالی مسکن گزینی، باید دنیا [و مظاهر فریبنده آن] در نظر تو پست و خوار باشد. مرگ را نصب العین خود قرار بده [و برای خود در این دنیا چیزی ذخیره نکن و بدان آنچه قبلاً از اعمال نیک در این دنیا برای جهان آخرت تقدیم داشته‌ای به حال تو سودمند خواهد بود و از کارهای نیک که انجام آنها را به تأخیر انداخته‌ای ضرر خواهی کرد.]] از منظر امام صادق علیه‌السلام یک مسلمان با ایمان با زندگی ساده، بی‌پیرایه و دل‌کنندن از علایق دنیوی و زرق و برق آن، سعادت خود را در هر دو جهان تضمین می‌کند.

امانتداری و صداقت:

از مهم‌ترین نیازهای عصر ما میان آحاد جامعه به ویژه متولیان امور حکومتی، تقویت و ترویج دویژگی و خصلت‌های زیبای "امانتداری و راستگویی" است؛ زیرا فراگیر شدن پدیده دروغ، خیانت، دورویی و نفاق آثار و تبعات منفی و ناشایستی در جامعه دارد و لازم است که در عزل و نصب‌های مدیران، این ویژگیها با کمال جدیت پیگیری، و تشویق و تنبیه افراد به طور شفاف با این معیارهای پسندیده انجام شود. باید افراد چاپلوس، دروغگو و خیانت‌پیشه طرد، و انسانهای امین و درستکار و امانتدار شناسایی شوند و در مصدر امور قرار بگیرند. آشکار کردن آثار و برکات امانتداری و صداقت، آموزش عملی و تشویق انسانهای امین و صادق، و وفای به عهد معرفی الگوهای پاکدامنی و راستی، مهم‌ترین نیاز جامعه به ویژه در سطح مدیران است.

امام صادق علیه‌السلام در بیان معیار انتخاب افراد می‌فرماید: «لَا تَعْتَرُوا بِصَلَاتِهِمْ وَلَا بِصِيَامِهِمْ فَإِنَّ الرَّجُلَ رِبْمًا لَهْجَ بِالصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ حَتَّى لَوْ تَرَكَهُ اسْتَوْحَشَ وَ لَكِنْ اخْتَبَرُوهُمْ عِنْدَ صِدْقِ الْحَدِيثِ وَ آدَاءِ الْأَمَانَةِ؛ (کافی: ج ۲: ۱۰۴) به نماز و روزه افراد فریفته نشوید؛ چه بسا که شخصی به نماز و روزه عادت کرده و ترک آن برایش وحشت‌آور و آزار دهنده است؛ بلکه آنها را در مقام راستگویی و امانتداری آزمایش کنید.»

بسته‌های دولتی در حکومت اسلامی، امانتهایی بس حساس و ارزشمندند بوده و خداوند متعال در قرآن کریم فرموده است: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا» (نساء/۸). «خداوند متعال به شما فرمان می‌دهد که امانتها را به اهلهای بسپارید.» بنابراین ویژگی امانتداری و راستگویی باید در اوصاف مدیران جامعه اسلامی با تمام وجود، دنبال، و منصبهای حکومتی به عنوان امانتهایی گرانسنگ به اهلهای واگذار شود.

امام صادق علیه‌السلام درباره انتخاب علی علیه‌السلام به عنوان جانشین رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله و پیشوایی امت اسلام به این دو صفت اشاره می‌کند و به یار وفادارش عبدالله بن ابی یعفر پیام می‌دهد که ای عبدالله! جعفر بن محمد به تو سلام می‌رساند و یادآور می‌شود: «أَنْظُرُ مَا بَلَغَ بِهِ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَالزَّمَهُ فَإِنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّمَا بَلَغَ مَا بَلَغَ بِهِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِصِدْقِ الْحَدِيثِ وَ آدَاءِ الْأَمَانَةِ؛ (شعیری، ۱۳۹۲: ۱۰۰) به ویژگیهای علی علیه‌السلام در نزد رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله بنگر و به آنها ملتزم شو! براستی علی علیه‌السلام به وسیله راستگویی و امانتداری به آن ویژگیها در نزد پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله رسید.» امام صادق علیه‌السلام در گفتاری چنین هشدار می‌دهد: «لَا تَنْظُرُوا إِلَى كَثْرَةِ صَلَاتِهِمْ وَ صَوْمِهِمْ وَ كَثْرَةِ الْحَجِّ وَ الْمَعْرُوفِ وَ صَطْنَتِهِمْ بِاللَّيْلِ أَنْظُرُوا إِلَى صِدْقِ الْحَدِيثِ وَ آدَاءِ الْأَمَانَةِ؛ نگاه نکنید به بسیاری نماز و روزه و حج و کارهای نیک و دعا و زمزمه‌های شبانه افراد! نگاه کنید به راستگویی و امانتداری آنان» (کافی: ج ۲: ۱۰۴)

از منظر پیشوای صادق علیه‌السلام امانتداری، سه مرحله دارد و کسی را نمی‌توان امین به حساب آورد؛ مگر اینکه در این سه مرحله، امانتداری خود را اثبات کند: در حفظ اموال، حفظ اسرار و رازهای پنهانی و پاسداری از ناموس مردم. اگر فردی دو مورد را رعایت کند؛ اما در یکی دیگر از عهده بر نیاید، امین نخواهد بود.

آن حضرت در این باره فرمود: «لَا يَكُونُ الْأَمِينُ أَمِينًا حَتَّى يُوْتَمَنَ عَلَى ثَلَاثَةٍ فَيُوَدِّيْهَا عَلَى الْأَمْوَالِ وَالْأَسْرَارِ وَالْفُرُوجِ وَإِنْ حَفِظَ اثْنَيْنِ وَ ضَاعَ وَاحِدَةً فَلَيْسَ بِأَمِينٍ؛ (نمازی، ۱۳۷۵: ۲۲۳) شخص را نمی‌توان امین به حساب آورد مگر آن که در سه چیز امانتداری خود را انجام دهد: بر اموال، اسرار و ناموس مردم. و اگر دوتای اینها را حافظ باشد و یکی را ضایع کند، امین نیست.»

حسن خلق، استقامت و پایداری، عظمت نفس، ولایت‌پذیری، شهرت‌گریزی، اجتناب از اعمال ریایی، رسیدگی به خانواده، رعایت ادب در معاشرت با افراد، دوری از مجالس گناه، تلاوت قرآن و استفاده از فرصتها از دیگر ویژگیهای شیعیان، خدمتگزاران و مسئولان جامعه اسلامی از منظر امام صادق علیه‌السلام است

نتیجه گیری:

هرگاه در رأس سازمانها کارگزاری شایسته، بالیاقت، ماهر و آگاه به اصول و فنون مدیریت قرارگیرند، موفقیت سازمانی در رسیدن به اهداف سازمانی تضمین خواهد شد. به همین دلیل مدیران شایسته یک سرمایه استراتژیک محسوب می‌شوند. مدیران در سازمان‌ها وظیفه دارند با برقراری روابط انسانی قوی، منابع انسانی را در راستای اهداف انسانی و مأموریت‌های سازمانی راهنمایی و هدایت نمایند. توفیق در ایفای نقش و انجام این مسئولیت سنگین نیازمند آن است که انتخاب و انتصاب مدیران بر اساس شایستگی و نظام شایسته‌سالاری صورت پذیرد. با توجه به موارد اشاره شده در مقاله در زمینه معیارهای انتخاب مدیران از دیدگاه امام صادق (ع) می‌توان به این نتیجه رسید که: باید در انتخاب و انتصاب

کارگزاران و مدیران جامعه اسلامی به ویژگی فردی آنان بخصوص معیارهای دینی و اسلامی و اخلاقی، مثل ایمان، تقوا، حسن سابقه و از همه مهم تر صداقت، امانت داری و تعهد همراه با تخصص و... توجه نمود. و دیگر اینکه آگاهی از مناسبات اجتماعی در روابط انسانی و داشتن روابط انسانی مناسب با همکاران یکی از شروط انتخاب مدیر اسلامی است زیرا توجه به ارباب رجوع و خدمتگزاری به مردم از اساسی ترین وظایف مدیران می باشد، همچنین باید آگاهی از مهارت‌های شغلی و حرفه‌ای و داشتن تخصص و تجربه لازم برای احراز پست‌های مدیریتی افراد در نظر گرفته شود. اگر در انتخاب مدیران به نحو احسن دقت شود و کسانی که از هر لحاظ شایستگی دینی و اخلاقی و ویژگی مثبت فردی را دارا هستند به منصب مدیریت برسند، تردیدی نیست که اعضای زیر مجموعه آن سازمان برای اجرای قوانین و مقررات در جهت رسیدن به اهداف سازمان و جلوگیری از فساد، ظلم و ستم به دیگران و تلاش خود را می نمایند و بی شک مشکلات ناشی از کم کاری و مسامحه به صورت چشمگیری کاهش خواهد یافت و فرد مراقب کارهای خویش خواهد بود. و خود را ملزم به همکاری و اطاعت دانسته و به خصوص اگر افراد سازمان عملکرده او را مشاهده کنند که مدیر آنان از شایسته ترین انتخاب شده و با این وجود خود را در خدمت مردم و افراد قرار می دهد، آنان نیز از تمام توان خود در جهت کار و کوشش و همکاری با مدیر دریغ نمی کنند. ان شاء الله. خدایا از آن گناه‌های ما را ببخش که فکر کردیم ثواب است.

منابع:

۱. بی‌نا، مصباح الشریعه و مفتاح الحقیقه، موسسه الاعلمی المطبوعات، بیروت ۱۴۰۰ ق. حسن مصطفوی، ترجمه و شرح، انتشارات قلم، ۱۳۶۳ ش
۲. تصدیقی، محمد علی، موانع توسعه شایسته سالاری در سازمان های دولتی ایران و راهکارهای آن، مجموعه مقالات اولین همایش توسعه شایسته سالاری و سازمان ها، تهران: شیوه. (۱۳۸۵)
۳. خنیفر، حسین، ارائه مدل کاربردی در مدیریت آموزش و پرورش کشور با الهام از آراء مدیریتی حضرت امام علی (ع)، رساله دکتری مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات. (۱۳۸۰)
۴. درایتی، مصطفی، ترجمه تصنیف غرالحکم، قم، انتشارات مکتب الاعلام الاسلامی (۱۳۶۶)
۵. شاهرودی نمازی علی، مستدرک سفینه البحار، نشر اسلامی، ج ۱. (۱۳۶۶)
۶. العاملی شیخ حر، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت (۱۴۱۴ ق)
۷. العاملی محمد بن الحسن الحر، وسائل الشیعه، إلى تحصیل مسائل الشریعه، به تصحیح و تحقیق و تذبیل عبد الرحیم الربانی شیرازی، دار الحیا التراث العربی، بیروت
۸. علاقه بند، علی، مدیریت عمومی، تهران، انتشارات روان (۱۳۸۵)
۹. علامه مجلسی، بحار الانوار،
۱۰. الکلینی، ابو جعفر محمد بن یعقوب، الکافی، صححه و علق علیه علی اکبر الغفاری، دار الکتب الاسلامیه، طهران، ۱۳۸۸ ق.
۱۱. المجلسی محمد باقر، بحار الانوار الجامعته العلوم الأئمه الأطهار، الطبعة الثالثة، دار احیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۳ ق.
۱۲. المجلسی محمد باقر، ترجمه علی دورانی، تهران: انتشارات دارالکتب اسلامیه. (۱۳۶۴)
۱۳. موسی زاده زهره، مریم عدلی (۱۳۸۸)، معیارهای انتخاب مدیران با رویکرد شایسته گزینی در نهج البلاغه، فصلنامه اندیشه مدیریت، سال سوم، شماره اول، ص ۱۰۳-۲۲.
۱۴. نصیری فخر السادات، نگاهی به مدیریت اسلامی، همدان، انتشارات نشر روز اندیش، (۱۳۸۸)

Abstract:

One of the most important factors in the prosperity of any society plays an essential role, competence and qualified administrators and managers of the community. Therefore, the selection of the fittest brokers and managers need to be studied are abundant and should be considered criteria for assessment of their selection. Of course, measures must be in every society defined by values and ideology of that community. Thus, in Islamic worldview that unlike Western materialistic worldview, both earthly bliss and eternal existence is considered the ultimate goal of human excellence and achieving the position of caliph of God on the earth; the necessity of moral qualities and executive doubles be. Islam must for every business and professional people employed by merit position to better serve the people. Since after a visit to the Holy Qur'an, the best source for understanding the criteria of selection of managers the words of the Imams (AS). Therefore, according to the authority of the Word of the infallible, in this paper, criteria for community managers the founder of the Islamic Shiite Imam Sadiq (as) should be provided.

Keys word: Brokers properties Islamic, Islamic management, good management, good management criteria, competency management of Imam Sadiq (AS)